

Vplyvy na politiku v regióne: Európska únia

Doc. Marek Rybář, PhD.

POLb1116 Středovýchodní Evropa po r. 1989

Rámec vzťahov EÚ a štátov SVE

- EÚ je najefektívnejšia medzinárodná organizácia pri rozširovaní demokracie a právneho štátu
- EÚ pôsobí svojou kondicionalitou (politickou, ekonomickou)
- a motiváciou smerom k plnému členstvu
- aktívne a pasívne pôsobenie na štáty mimo EÚ

Ráamec vzťahov EÚ a štátov SVE

- Po roku 1989 – obchodné dohody a programy zamerané na demokratizáciu, hospodárstvo a vzájomný obchod
- 1993-97 hľadanie stratégie voči ambíciám SVE
- 1998-2002 Partnerstvo pre vstup rokovania o vstupe
- 2002-2007 (a ďalej) ratifikácia rozšírenia, členstvo s prechodnými obdobiami a monitoring (RUM, BUL)

Kondicionalita EÚ a IMF

- Kľúčovým nástrojom bola podmienenosť:
- asymetrický vzťah, v ktorom EÚ poskytovala pomoc/výhody po splnení požiadaviek
- Rozdiely kondicionality EÚ a medzinárodných finančných organizácií:
  - **rozsah**
  - IMF – makrostabilita
  - EÚ – regulačné rámce
  - **bezprostrednosť**
  - odmeny EÚ – nejasná
  - MFO - okamžitá

Kodanské kritériá (1993)

- 1) **ekonomické** – fungujúca trhov ekonomika a schopnosť odolvat konkurennm tlakom
- 2) **politick** – stabilita demokratických inštitúcií, vláda zákona, dodrzvanie ľudských a menšinovch práv
- 3) **administrtvne** – schopnosť prijať zvzky členstva vrátane cieľov hospodárskej, menovej a politickej unie

Kodanské kritériá (1993)

- veľmi všeobecné a interpretácia ponechaná na Komisiu (ročné správy)
- Amsterdam 1997:
- Rozdelenie uchádzačov do dvoch skupín – rozhovory o vstupe (CZE, POL, HUN, EST, SLO, CYP), druhá skupina posilnený predvstupový proces kvôli neplneniu politických (SVK) a ekonomických (LAT, LIT, RUM, BUL) kritérií
- Zmeny v SVK a tiež v LIT a LAT, intervenujúca premenná Kosovská kríza 1999 (BUL), otázne RUM

Rozsah kondicionality EÚ

- Vplyv EÚ na SVE bol väčší než bola rola EÚ vo vnútornej politike EÚ-15
- Kondicionalita nepokrývala len *acquis*, ale týkala sa aj politických a makroekonomických oblastí v širokom zmysle
- Politické kritériá napr. zahŕňali aj reformu súdnictva (BUL) a väzenstva, ekonomické zasahovali do penzijného systému (SLO), daní a sociálneho zabezpečenia

Kondicionalita a jej limity

- Problematická v štátoch s dedičstvom etnického konfliktu
- Vysoké politické náklady pre vlády
- Chorvátsko a Srbsko – ne/spolupráca s ICTY
- Uznanie gréckej časti Cypru Tureckom
- Status etnických menšín v Lotyšsku a Estónsku

EÚ a demokracia v členských štátoch

- Možnosti sankcionovať člena EÚ sú výrazne menšie než počas predvstupového obdobia (hrozba neprijatia do EÚ)
- Autonómnosť inštitúcií EÚ v sankcionovaní výrazne obmedzená – nižšia než v prípade porušenia práva EÚ, kde Komisia môže iniciovať proces pred Súdom EÚ (výsledkom sú aj finančné pokuty)

Procedúra 1: sankcie (článok 7)

- Na návrh 1/3 členov EÚ alebo Komisie
- Súhlas 2/3 Parlamentu reprezentujúcich najmenej nadpolovičnú väčšinu členov EP)
- Jednomyseľný súhlas Európskej rady (neberú sa do úvahy hlasy “obvineného” štátu ani zdržanie sa hlasovania)
- Následne Rada odhlasuje sankcie kvalifikovanou väčšinou členov: suspendovanie niektorých práv štátu, vrátane hlasovacích práv

Procedúra 2: znepokojenia (čl. 5)

- “preventívna procedúra”: konštatuje existenciu ‘zjavnej hrozby’ vážneho narušenia liberálnodemokratických princípov:
- Iniciuje ju 1/3 členských štátov, Komisia, alebo Parlament
- Vyžaduje súhlas Parlamentu a 4/5 väčšinu v Rade (Neberúc do úvahy hlasovanie “podozrivého” štátu ani tých, čo sa zdržali hlasovania)

Procedúra 3: Vláda zákona

- argument, že krajiny, ktorých vlády porušujú zásady právneho štátu, si nezaslúžia veľké prostriedky z rozpočtu EÚ.
- EÚ môže zastaviť financovanie len vtedy, ak na to existuje konkrétna zmluvná procedúra
- Jediným právnym základom je "potreba chrániť finančné záujmy Únie"
- v nariadení sa uvádza, že sankcie možno uložiť len vtedy, ak existuje jasná súvislosť s finančnými záujmami Únie

Iné možnosti EÚ

- Hrozba sankcií
- Sociálny tlak
- Kombinovanie tém (issue linkages)

Problematická stredná Európa

- Rakúsko 2000: vstup krajnej pravice FPÖ do vlády
- Maďarsko po roku 2010: nová ústava a séria zákonov – centrálna banka, média, NGOs,
- Rumunsko 2012: oslabenie ústavného súdu, narušenie referenda a okliešťovanie práv prezidenta
- Poľsko 2015: oslabovanie ústavného súdu, porušovanie práv opozície, mediálny zákon

Prečo demokracia upadá?

- inštitúcie a právnych normy EÚ (ochrana menšín, antidiskriminačné normy) bolo prevzaté bez podpory koalícií politikov, občianskych skupín a voličov
- môžu predstavovať chýbajúci obsah demokratických politických inštitúcií, ktorý vysvetľuje súčasnú vlnu autokratizácie v strednej a východnej Európe

Chýbajúci liberálny konsenzus?

- Dawson & Hanley (2016): koexistencia liberálnych a neliberálnych noriem (tie druhé môžu byť dokonca silnejšie) viedla v priebehu času ku korupcii a zlyhaniu podmienenosti EÚ
- BUL: ekonomická a technokratická verzia liberalizmu sa prispôsobila existujúcim neliberálnym normám (nacionalizmus a sociálny konzervativizmus)
- CZE: pôvodnú koalíciu liberálnych disidentov a ekonomických technokratov vystriedali ekonomické elity starého režimu a z privatizácie profitujúci politicko-ekonomickí aktéri

Iný demokratický deficit

- Paradox: viac demokracie na úrovni EÚ (silnejšia úloha Parlamentu a strán, politizácia Komisie) môže viesť k autoritárstvu na nižšej (štátnej) úrovni
- paralela s inými federáciami (India, USA pred rokom 1950, Brazília atď.): v niektorých demokratických federáciách môže prekvitať autoritárstvo na nižšej (štátnej) úrovni

Môže byť členský štát EÚ autokraciou?

- dôležitosť 1. straníckej politiky a 2. fiškálnej politiky:
- vo federáciách môžu byť autokratickí vodcovia na štátnej úrovni dôležitou súčasťou vládnučích koalícií na federálnej úrovni
- v dôsledku toho môžu demokrati na federálnej úrovni prehliadať autoritárske politiky svojich spojencov

Môže byť členský štát EÚ autokraciou?

- fiskálna politika: miestni autokrati môžu využívať federálne finančné transfery na podporu svojich klientelistických sietí, aby sa udržali pri moci
- Orbánov Fidesz a Maďarsko ako modelový prípad
- Fidesz bol až do začiatku roka 2021 dôležitou súčasťou skupiny EPP v EP, ktorú chránili a bránili jej mocní spojenci

Maďarsko (a Poľsko) v EÚ

- Lídri EPP odmietli kritiku ostatných politických frakcií ako politicky motivovanú (liberálno-socialistické sprisahanie)
- Fidesz zneužil fondy EÚ na udržiavanie svojich klientelistických sietí - ľudia blízki Orbánovi sú hlavnými príjemcami dotácií EÚ
- Orbán si pestuje vlastných "klientov" v iných krajinách, napr. slovinského Janeza Janšu
- vzájomná spolupráca HUN-POL